

Лідія МАЗУРЧАК,
здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти

*Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка (м. Дрогобич)*

ЛІКАРІ-ЄВРЕЇ У ПІДПІЛЛІ УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ

Сьогодні в історичній науці спостерігається поширення численних міфів про те, що учасники українського підпілля масово винищували представників єврейської національності, фізично чи психологічно змушували їх співпрацювати з Українською Повстанською Армією (УПА). Такі твердження не підтверджені документально. Участь євреїв, особливо лікарів, у підпіллі УПА кидає виклик усталеним стереотипам про виключно антагоністичні відносини між українцями й євреями під час війни. Це дозволяє розширити розуміння міжетнічних відносин у цей критичний період і вказує на випадки солідарності між різними національними групами в боротьбі проти тоталітарних режимів.

Ця проблематика неодноразово піднімалася в історичній літературі. Серед дослідників варто відзначити В. В'ятровича [1], А. Гомельського [4], В. Ільницького [3], Г. Кавку-Прохну [4], Ю. Киричука [5]. Цінні спогади містять збірники серії «Літопис УПА» [7; 8; 9], та все ж великий масив інформації досить фрагментарний. Більшість дослідників розглядає лікарів-євреїв у глобальному контексті перебування в лавах УПА представників різних народностей.

У 1943 р. діяльність УПА була зосереджена переважно на Волині та Поліссі. Все частіше відбувалися бойові сутички з німецькою армією. Саме тому виникла потреба у формуванні ширшої мережі медичної служби, до якої залучали й лікарів-євреїв. 1 листопада 1943 р. Головна команда УПА видала інструкцію для пропагандистських служб, в якій зазначалося: «Поширити, що ми толеруємо всі національності – також жидів, які працюють на користь української держави. Вони будуть лічитися повноправними громадянами України. Про це говорить з лікарями-жидами і іншими фахівцями, які у нас zatrudнені» [5, с. 145].

Лікарі-євреї все більше впливають на медичну службу УПА. Наприклад, у структурі Військової округи 4 «Говерля» відомо про діяльність Самуеля Ноймана – «Максимовича», Антіна Кольмана – «Вугляра», лікарів

«Кума» та «Амікуса» (загинув у підпіллі). Антін Кольман працював хірургом у Львові. Йому довелося оперувати пораненого члена Бюро Проводу ОУН Дмитра Маївського. «Вугляр» загинув у 1945 році [8, с. 383].

Доля Самуеля Ноймана невідома. Можливо, він легалізувався і почав працювати в одній з поліклінік міста Стрия, де продовжував допомагати підпільникам, дістаючи їм ліки. Також є версія, що він загинув у Чорному лісі у липні 1945 р. в бою з радянськими військами. Щодо доктора Кума, то він спершу був лікарем сотні «Сіроманці», потім куреня «Гайдамаки», працював в старшинській школі «Олені». Керівництво ОУН дозволило йому легалізуватися, покинути підпілля, однак він відмовився [1, с. 80–81].

Лікар Кум загинув у шпиталі, яким і керував, неподалік села Лужки Болехівського району 24 січня 1946 р. Цей шпиталь було віднайдено оперативниками Болехівського РВ НКВС. У ньому тоді перебувало 37 хворих і поранених, охорона і персонал. Повстанці вчинили спротив, при цьому шпиталь було знищено повністю, 13 осіб було вбито [3, с. 261]. Доктор Кум, щоб не потрапити в полон, вистрілив собі в чоло [7, с. 353–354]. Пізніше, посмертно був нагороджений Срібним хрестом заслуги (наказ Головного військового штабу УПА 1/47 від 5 червня 1947 р.) [1, с. 82].

Цікаві спогади залишила санітарка Стелла Кренцбах: «До липня 1944 року переховувалися ми в лісистих околицях біля Львова. Там перейшла я шестимісячний санітарний курс, який провадило двоє лікарів-жидів і один українець. В нашій групі нарахувала я тоді 12 жидів, з цього 8 лікарів». Коли в листопаді 1943 р. Стелла потрапила в УПА, то запитала свою посестру, як її представили – українкою чи єврейкою. Подруга відповіла, що повстанці не ставляться упереджено до представників тих чи інших етносів, тому Стелла може не приховувати своє походження [6]. Викладачами курсів медсестер в селі Романівка на Тернопільщині в березні 1944 р. були жінка та чоловік єврейської національності [9, с. 141].

Більше року лікував повстанців загону імені Богуна групи УПА «Турів» варшавський хірург Шай Давидович Варм «Скрипаль» (травень 1943 р. – серпень 1944-го р.). На його рахунку – 200 врятованих життів українських підпільників. «Скрипаль» був заарештований 9 серпня 1944 р. і засуджений до 20 років ув'язнення. Дружина Шая Давидовича Естер Варм теж була в лавах УПА, виконуючи функції медсестри [2, с. 139–140]. У протоколі

допиту від 9 серпня 1944 р. лікар Варм зазначається, що навесні 1943 р. до нього додому прийшли підпільники, які запропонували йому їхати з ними, адже німці вже вчиняли погроми. Чоловік погодився. Вже згодом вони з дружиною поїхали в село Вовчак Турійського району, де їм надали житло [7, с. 359–360]. Цей факт ще раз засвідчує лояльне ставлення українських повстанців до єврейського населення.

Цікавими є спогади Абрагама Штерцера, який долучився до УПА в 1943 р. після втечі з ґетто. Він згадував, що після зустрічі з повстанцями останні підозрювали, що Абрагам – радянський шпигун. Проте, коли чоловік зізнався, що є євреєм-втікачем, хлопці з лісу запропонували йому долучитися до їхнього загону лікарем. Пізніше, за рік в Чорному лісі біля Станіславова було створено єврейський загін, який допомагав УПА. Іноді Абрагам відвідував повстанські шпиталі, іноді допомагав місцевому населенню. Саме така діяльність допомогла йому пережити Голокост [4, с. 72].

Як бачимо, перебування в лавах УПА було можливістю для євреїв протистояти німецькому окупаційному режиму. Частина з лікарів так і залишається не ідентифікованою, що пояснюється умовами суворої конспірації. Однак, точно відомо, що єврейські медики активно включалися у визвольну боротьбу, надаючи медичну допомогу. Їх включення в медичну службу засвідчує толерантне ставлення повстанців до представників єврейської національності.

Список використаних джерел:

1. В'ятрович В. Ставлення ОУН до євреїв: формування позиції на тлі катастрофи. Львів : Видавництво «Мс», 2006. 144 с.
2. Гомельський А. Єврейсько-українські відносини. XX сторіччя. Київ : Видавництво «Український пріоритет», 2021. 264 с.
3. Ільницький В. Участь іноземців у визвольному русі на теренах Карпатського краю ОУН (друга половина 1940-х рр.). *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2016. Вип. 46. С. 259–263.
4. Кавка-Прошна Г. М. Медична служба УПА на Бойківщині: поезія, есеїстика. Львів : СПОЛОМ, 2023. 352 с.

5. Киричук Ю. Український національний рух 40–50-х років ХХ століття: ідеологія та практика. Львів : Добра справа, 2003. 464 с.
6. Кренцбах С. Живу ще завдяки УПА. *Патріярхат*. URL: <https://www.patriyarkhat.org.ua/statti-zhurnalu/zhyvu-sche-zavdyaky-upa/> (дата звернення: 10.10.2024).
7. Літопис УПА. Т. 23: Медична опіка в УПА / відп. ред. Є. Штендера ; Співред. П. Потічний. Торонто : Вид-во «Літопис УПА», 1992 ; Львів : Видавництво «Літопис УПА», 1993. 482 с.
8. Літопис УПА. Т. 32: Медична опіка в УПА. / відп. ред. П. Й. Потічний. Торонто ; Львів : Вид-во «Літопис УПА», 2001. Кн. 2. 584 с.
9. Літопис УПА. Бібліотека. Т. 8: Леся Онишко. Нам сонце всміхалось крізь ржавії ґрати... Катерина Зарицька в українському національно-визвольному русі / відп. ред. П. Й. Потічний. Торонто ; Львів : Видавництво «Літопис УПА», 2007. 928 с.